

A testszínű hangacserje és az örökkévalóságba merevedő gémorrr

In memoriam P. J.

A B. Szabóval és Kapitány Lászlóval formált, remek, modern kis könyv, a *Rés*, a Popa-kultusz nyomai, bizonyos korai reduktív kísérletek ellenére, amelyeket persze az egész magyar költészet horizontján is számba kellene tudni venni, hiszen Weöres kísérletei mellett minden bizonnyal az elsők, most meglepő mód inkább azt mutatja nekem, hogy már itt kész az a később annyira jellemző, gyakran uralkodóvá szélesedő, lágy epikus hang – *Az otthonról írják* című ciklusban például. Hozzám mindig is igen közel álló volt a naiv, lokális színeknek és a reflektív versbeszédnek ez az izgalmas elegye. Emlékszem, mennyire örültem az Ilona-ciklus indulásának, napon-ta bátorítottam: még részletesebb leírást!... Szinte együtt sűröltük Ilonával azt a deszkapadlót, minden szögletére, szent helyére emlékszem az óbecsei gyerekkor utcájának...

Pap József prózaíróként indult, és ezekben a versekben, amelyek külön, zárt könyvvé-művé szerveződhetnének akár, valóban hasznát veszi prózaíró tapasztalatának, pontosan úgy, ahogyan arról Eliot ír a hosszú vers kapcsán.

Igen: a lokális. Ám nem Szenteleky, se a népi írók programja szerint, jóllehet tapasztalataik, eljárásaik bizonyos kamatoztatásával.

A másik, a reduktív, a Popa-kultusz eredményei is érdekes, szép formában élnek tovább a haiku divatja idején például, divatot mondok, jóllehet korai divatja volt az a haikunak, meg hát Pap Józsefnél a haiku pillanata állapottá vált, költőnk keleti bölccsé lett a szó szoros értelmében... De nemcsak irodalmi, alkati, hanem szakmai vonatkozásai is vannak a lokális, a kicsi általánossá válásának, teljes világgént való felmerülésének. Bőrgyógyászati munkájára, tudósi kutatásaira gondolok. Kedves, aranyos filo-

logizálásával annyira rokon volt gombatelepei fölé hajolása, sőt – és ez visszakapcsolt az epikusi szálhoz – betegei, bőr- és nemi betegei fölé való hajolása is. Nemezszer ültem rendelőjében megdöbbenve; számomra felfoghatatlan volt az a kedvesség, szeretet, odaadás, ahogyan a borzalmas helyeket kezelte, legyenek betegei ifjú lányok avagy idős bácsikák éppen. A tünetre, betegségükre egy szót keresett, diagnosztizált, ám ugyanakkor ravaszmod elmeséltette velük életüket, kérdésekkel ostromolta őket, komoly szociográfiai munkát is végezve közben...

Ugyanígy hajolt közelebb – közelebb hajolni! – a képekhez, képzőművészekhez is, bensőséges barátja volt Sáfránynak, B. Szabónak, Dobónak, Mauritsnak...

A 70-es években, amikor a Telepre, a Virág utca 3-ba költöztünk, az elsők között látogattak meg bennünket Grétivel. Körülnézve a házban, körülmatatva a padlást, a kamrákat, kilépett az udvarba. És úgy találta: nagy a fű. Mondtam, majd veszek egy kaszát. Nem, mondta, azonnal le kell vágni, legyen ideje szépen megerősödni. Egyszer csak azt láttam, ül a fűben – és egy, a varródobozból előkerített ollóval, vagdossa a fűszálakat... Leültem mellé a fűbe, beszélgetni, ám közben mindinkább arra kellett figyelnem, hogy ő ezt komolyan gondolja, komolyan csinálja. Számára minden fűszál külön élt... Nem maradt más hátra, én is ollót fogtam. Igen, számára minden fűszál úgy élt, mint Dürer *Nagy fűcsomójában*. Hiszen Dürer sem festhette volna meg szélesen kaszálva ecsetével azt a stúdiumot. Költői lecke volt az ott. Ahogyan az volt például Herceg János hirtelen letérelése egy értékesnek vélt szőnyeg előtt, miközben én zavartan frogtam, nem tudtam mire vélni idős, tekintélyes, délceg barátunk térdre esését, lecke volt az is, az a komoly, mohó szakértelem, ahogyan Herceg a szőnyeg csomóit számolta...

Ha már festőket emlegettem az előbb, okvetlen meg kell említeni még egyet. Hollandiában járva, a Brueghelről könyvet író Boško Petrovićyal, Jóska felfedezett magának egy kismestert, be is szerezte monográfiáját. Szerettem, ha valaki egy kismesterre koncentrálna soká. Én is abszolváltam, Hollandiában járva mindig meg is néztem Jóska festőjének, Adriaen Coorte-nek a képét, de később, például most, tavaly is, mindig tartalékoltam időt a Rembrandtok és Van Goghok mellett, hogy immár egyértelműen Pap Józsefre gondolva, legyen idő a kis kép elé állni. Igen, Coorte-ről van szó, aki egész életében (1663-1707, Middelburg) csak aszparáguszt, spárgát, spárgakötegeket festett.

A Rijksmuseumban látható, 1697-ben készült, 25X20,5 cm-es kép csodája engem is mindinkább megigézett: mi a titka annak a kis, üvegesen átetsző csirágkötegnek, miféle reflektor világítja, netán az Isten tekintete, avagy éppenhogy nem az, hanem a növény belső fénye, élete, erotikája, lévén növényünknek afrodiziákus hatása is többek között, olyannyira, hogy

a kép egyes magyarázóit egyértelműen erotikus dimenzióit hangsúlyozzák, különös tekintettel az üveges köteg alá szorult, lehajló szálra, miféle reflektor világítja át, hogy a vastag asztallapot, alapot, homályban hagyja, ám csak annyira, hogy az oldalára még ráíratthasson a festő neve? A reflektor, Isten, a vastag, biztos alap... Igen, Jóskának köszönve már én is szakértője voltam Coorte kis képének, amikor a 80-as években Jutkával Németországba utaztunk: spárgelt szedni (szúrni). Mondanom sem kell, a felfoghatatlanul nehéz idénymunka közepette, a Neckar melletti földeken, de szortírozás közben, a futószalagnál, valamint a spárga nagybani piacán, ahová Párizsból, Amszterdamból, Bécsből érkeztek a hűtőkocsik, gyakran gondoltam Jóskára, kismestere, Coorte titkára...

Lakásuk, különös, a szűk udvarban kissé abszurdmód feldomborodó kertjük, Baranyi Károly fogaskerekekből szerkesztett, miniummal lekent kakasával, oltárszerű madáritatójával a közepén, egy költői iskola színhelye volt. Ahol egy keleti mester élt, fogadta vendégeit. Keletinek nevezem, és nemcsak a kicsihez, mint olyanhoz való viszonya miatt, hanem mert egyenlő távolságra állt a kicsi, a konkrét, a lokális és az általános, a metafizikus között, mert a kicsit mint olyant nagygyá, általánossá, metafizikus-sá tudta emelni... Akármilyen pöszmettel piszmogott, pepecselt, akármelyik óbecsei szöggel, semmis filológiai kérdéssel bajlódott is, állandóan ott éreztem az általános emelkedő bálnahátát, ott éreztem magam azon a sokszor ijesztő bálnaháton. Mellesleg említem, én a kisebbségi létnek csak ezt a programját, ideológiáját tudom...

Metafizikus költőnek neveztem tehát, minden bizonnyal azért, mert Eliotot említettem, ám ő a metafizikusok azon körébe tartozott, akiket Jaspers nyugodtának, megnyugtatóknak nevez. Nyugodt, megnyugtató, mondjuk, ám nyugodtan hozzátehetjük, gyógyító metafizikus.

A hozzájuk érkező barátoknak, költőknek azonnal megmutatta készülő, munka alatt lévő versét, beengedte őket intim területére, hagyta, ajánlatokat tegyenek, hozzáérjenek a még meleg, forró anyaghoz, hiszen jól tudta, ő maga még soká fog majd birkózni vele.

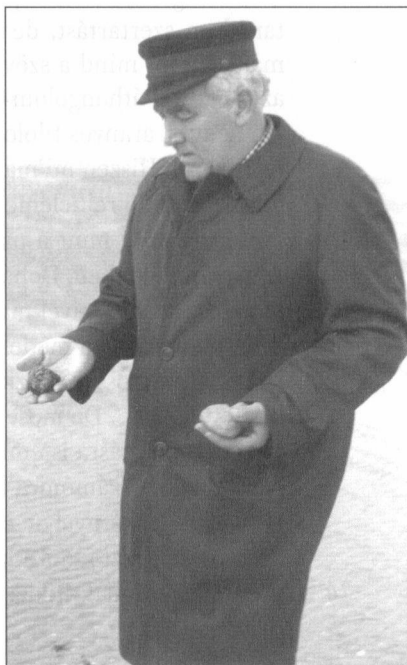
Pechán kastélyudvara, Nagypáti barna borivói, Hangya asztaltársasága, Maurits rézdrótból és aranydrótból húrozott zsigerű figurája, Ács József expresszív citerása, Sáfrány nagy, Braque-ot idéző, érett kollázsa, Petrik szecessziós kapuja, Dobó nagy rajzainak zizegése... Igen, itt e képek között, e kis galériában, a leghétköznapibb dolgok váltak a filológián, botanikán, madártanon átszűrt poétikai, avagy pikturális kérdéssé, jöllehet végig egy orvos pamlagán ültünk...

Radikálisan irreálissá váló világunkban ott, náluk minden lenyugodott egy pillanatra, ott még az ideológusok, politikusok, igazgatók is virágokról, madarokról, halakról, poétikai és pikturális kérdésekről csevegtek, minden megtalálta a középutat, amelyről Jaspers beszél, a normális alapot...

Volt egy fura kertészük, aki ha nem dolgozott, ha nem a földet morzsolta ujjai között, ünnepnapokon arany nyakkendőjét tűzött, aranytollat tett a zsebébe, arany mandzsettagombokat ingujjába, és ha Gréti azt kérdezte tőle, hogyan kéri a kávé, mindig kivárt egy pillanatra, hogy odafigyeljünk, majd azt mondta: normál alapon. És attól kezdve, ha kávéért kértünk, mi is mindig hozzátettük, hozzá még akkor is, amikor már egyértelmű lett, ez az alap számunkra sosem is lesz Coorte vastag asztallapjává, életünket többé sosem is vihetjük immár: normál alapon.

Szobáik a Futaki úti temetőre néznek. Harminc évig én is naponta át baktattam a Telepről jövet a főallén, amelyet Ő az Írók parcellájának nevezett, hogy ott, velük szemben bukkanjak ki a város forgatagába. Gréti német, elzász-lotaringiai származású édesanyja testvérének, a Futaki úti, híres *Fehér ökör* tulajdonosának (aki 1938-ban halt meg, így neki nem kellett megélnie, mint fiának és feleségének, a '44-es menekülést) kriptája, tekintélyes, fekete márványtömbje (a még tekintélyesebbeket sorra ledöntögették), valóban ott áll B. Szabó, Bori Imre, Majtényi, Kollin, Börcsök Erzsébet szomszédságában. És Emerik Fejes szomszédságában. Jóska egyike volt az elsőnek (telepi orvos korában páciense volt), aki felfedezte ezt a kis gomb- és fésűkészítő, Eszékről idekeveredett mestert, aki addig másolgatta-festegette gyufaszálakkal a világvárosokat, amíg Oto Bihalji-Merinnel köszönve, világhíressé nem lett... Nemrég, különös-, illetve hát világunkra olyannyira jellegzetes mód: egy Dubrovnik-képet kínálták felénk borsos áron. Megnéztem a képet, újra akartam látni, újra akartam élni azt az eljárást, a gyufaszálak ama munkáját, azt, ahogyan élénk varázslóják a monumentális városállamot, a tengert, és különösmód, ott a gyufaszálakkal festett Dubrovnik előtt, miközben Dubrovnikot éppen lőtték, Jóska jutott eszembe, az ő fűszálai, aztán a lakása, valamint szemben a temető, ahol B. Szabó mellett, aki a modern magyar, szlovén és európai grafika legmagasabb színvonalán próbálta újjahorgolni rothadó tüdejét, ott látni Fejes Emerik, a kisiparos, világhíres naiv festő márványra másolt fényképét...

A tekintélyes fekete tömb, amely egy eltűnt polgári világról tanúskodik, két oldalán szépen formált szürke kőedényekben: egy-egy kis bokor testszínű hangacserje. Hihetetlen, mondogattam temetésén, noha közben már a kriptát is kibontották, s látni lehetett, a régi koporsó még mindig ép, hihetetlen... Ezt a növényt, virágot, a hangát, ugyanis én Jóska és Gréti által

ismertem meg. Hogy pontos legyenek: közelebről és egészen. Kezdetben sehogyan sem értve, miért beszélnek mindig olyan lelkesen róla, egészen addig, amíg egyik közös szlovéniai tevelésünk alkalmával (melynek naplója, *Az uralkodó csúcs*, egyértelműen Jóska tekintetét tükrözi, őrizi), az egyik napsütötte rézsún meg nem pillantottunk néhány hangacserjét, immár együtt ujjongva, igen, a hanga majdnem a gyopár birodalmáig kúszik, és már a tél kellős közepén, tehát szakadatlanul korrespondeál a tavasszal... Tavaly, berlini lakásunk teraszára Jutka hangacserjéket vásárolt utcánk virágos nénijétől, akinek a férje, mint mondogatta, minden bizonynyal megérezve rajtunk is a déli szagot, görög volt, pravoszláv, hangacserjéket, mert mint megjegyezte, tudod, a hangacserje kibírja még ezt az északi klímát is. És valóban, a mi berlini teraszunk állandóan virágos volt. Házigazdánk egyszer hazatérve Afrikából, meg is dicsért bennünket, mondván, sosem volt még ilyen szép, virágos a teraszuk. Kilépve berlini teraszunkra, megpillantva a hangacserjék sorát, mindig Jóskáék jutottak eszembe, az a tevelés, az a kertészkedés a Triglav alatt, a legmagasabb csúcs közös, rezzenetlen fixálása a hangacserje testszínén át... És akkor, ott, a nyitott kripta felett hirtelen arra gondoltam, talán le kellene állítani a szertartást, bocsanat, mondani, vissza kellene ülnünk még egy kicsit a pamlagra, végigtárgyalni még egyszer a költők hanságból eredeztetett növényének filológiai kérdéseit, de akkor arra gondoltam, nem, most már nincs idő egy új, végtelen vitát nyitni a hangafélék (*ericaceae*) egész, mintegy 400 tagot számláló nemzetségéről, a nyolczhímesekek és anyások egész seregéről, illetve arról, mikor is fű, mikor is cserje, fa a repcsén hanga, az *Erica vulgaris*, a vad ciprus, avagy az *Erica mediterranea*... Nem állítottam le a szertartást, de magamban elhatároztam, akárha az ő kezével, majd átírom mind a szövegeimet, ahol netán még erikával éltem, akárha az ő kezével áthangolom őket...

Kedves, aranyos filologizálásról beszéltem, nyugodt, megnyugtató metafizikáról. Hiszen mi más volt például Gál hagyatékának, noteszeinek, az idős Gál költői rejtjeleinek, költői ideogrammainak szenvedélyes leolvasása, amely, már mint a papi olvasat, szépen beépült magába a kötetbe is. Ahogyan különben, Dobó kései Gál portréján is ott látom Jóska tekintetét, annál is inkább, mivel magam is ott ültem, néztem háromukat: Gált, ahogyan menekülne a modell pózából, Dobót, aki szintén menekülne a munka, a hasonlatosság illúziójának kergetése előtt, és Jóskát, aki vigyázta, lelkesítette őket... De most itt, a Szerb Maticában, ahol ez a kommemoráció történik, mi másra is emlékeznék még, mint Jóska és Mladen Leskovac, a Szerb Matica számomra legfontosabb elnökének, közös, négykezes filologizálására, a kétnyelvű *Hűség*en. Ugyanis hihetetlenül szépen kirajzolódtott, összeillesztődött a két filológus alkot: a rigorózus, akadémikus, latin míveltségű kritikus, irodalomtörténész és a kedves, aranyos költő,

bőrgyógyász módszere. Kár, hogy nem született naplója annak az izgalmas, csodálatos, példaértékű munkának. Ahogyan az is kár, hogy Jóskát nem faggatták ki az újságírók, irodalomtörténészek Vasko Popához, illetve Weöres Sándorhoz és Pilinszkyhez fűződő bensőséges barátságáról, annál is inkább, mivel a kor meghatározó, nagy költőiről van szó.

Jóska költői nagysága, lám, most hirtelen úgy vág, úgy bokszol archa, mint ütközéskor – hiszen világunk akárha egy másik bolygónak ütközött volna – az autó kirobbanó védőpárnája.

Befejezésül, térjünk vissza oda, ahonnan kiindultunk, ama fűszálhoz, fűszálakhoz, az aszparágusz, a hangafű után: a gémorrhoz. A *Nyárutó* egy versét szeretném ugyanis még idézni, anélkül, hogy most belebonyolódnánk elemzésébe e pirinyó bűvészműtávkönyvesnek, e kis, nyállal hajtott, rugós szerkezetű motornak, fűszálnak, amely maga is kaszál a nagyút mentén, amely egy lokális út, ám immár az élet, a mindenség nagyútjává tűnik, ahogyan mondanunk sem kell, a zord idők túlélte rohamai is konkrét utalással bírnak, igen, anélkül, hogy most belebonyolódnánk e rugós szerkezetű, nyállal működtetett, kék ürbe perdülő motor elemzésébe, jóllehet akár a lélekkel, magával is azonosíthatnánk, csak annyit jegyezzünk meg, hogy fűszálunk e gyermekversben, egy méltóságteljes, az örökkévalóságba merevedő vízmadár csőrérévé lesz ugyanakkor:

*ni a kaszálófű a gémorrr
már elsirattam s el is feledtem
és most mit látok túlélte (túlélte ő is)
porcfű pitypang papsajt közt
megbújva az árok fenekén
a zord idők rohamait*

*ó te pirinyó bűvészműtávkönyves
várj hogy is volt csak
hogyan is csináltuk nyállal ugye
nyálammal most megint megnedvesítem
kis aszott gubancod rugós szerkezeted
akkor majd megéledsz két ujjam közt
s csavarodol kaszálsz kis óramutató
visszafelé hajtod az időt nekem*

*s tekeredsz forogsz kaszálsz
a nagyút mentén végenincs mezőkön*

*a kék ürbe perdülsz
forgatva magaddal szemgolyóinkat
aztán kifulladsz hangtalan kis motor
kifulladsz és megállsz csőréré merevedve*

